

GRAŻYNA KNAP
Białystok

Dzieje wydawnicze twórczości Edmunda Niziurskiego

W 2013 roku zmarł Edmund Niziurski, jeden z najbardziej popularnych i cenionych twórców literatury dla dzieci i młodzieży. Celem artykułu jest przedstawienie dziejów wydawniczych twórczości tego pisarza oraz odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu polscy czytelnicy i wydawcy są zainteresowani twórczością Niziurskiego, a także jaka jest recepcja jego dzieł za granicą.

Dotychczasowy stan badań twórczości Niziurskiego nie daje pełnej odpowiedzi na to pytanie. Stanisław Frycie oraz Jan Paławski¹ poszukiwali źródeł powodzenia tej twórczości, przyjmując literaturoznawczy punkt widzenia. Jerzy Głowacki poddał dzieła Niziurskiego analizie językoznawczej², a Marek Kątny poświęcił swoją pracę omówieniu powieści *Sposób na Alcibiadesa*³. Wydano także dwie książki pokonferencyjne pod redakcją Kątnego i Paławskiego, w których szeroko omawiana jest twórczość Niziurskiego, ale tylko od strony wartości literackiej⁴. Nie analizowano dotychczas pisarstwa autora z punktu widzenia statystyki wydawniczej, liczby i chronologii wydań poszczególnych tytułów, a także zainteresowania jego twórczością polskich i zagranicznych wydawców.

W niniejszym artykule zastosowano metodę bibliograficzną, do której głównymi źródłami były spisy bibliograficzne i bazy danych Biblioteki Narodowej: „Przewodnik Bibliograficzny”, „Polonica Zagraniczne”, „Przekłady literatury polskiej (1971–)”. Skorzystano też z bazy Polskiej Bibliografii Literackiej i jej

¹ Zob. S. Frycie, *Pisarstwo Edmunda Niziurskiego*, „Polonistyka” 1987, nr 2, s. 83–92; J. Paławski, *Źródła powodzenia prozy Edmunda Niziurskiego*, „Studia Kieleckie. Seria Filologiczna” 2001, nr 4, s. 4–12.

² Zob. J. Głowacki, *Nazewnictwo literackie w utworach Edmunda Niziurskiego*, Gdańsk 1999.

³ Zob. M. Kątny, *„Sposób na Alcibiadesa” Edmunda Niziurskiego*, Kielce 1995; wyd. 2. zm., Kielce 2001.

⁴ Zob. *Edmund Niziurski: materiały z sesji w 70. rocznicę urodzin*, red. nauk. J. Paławski, M. Kątny, Kielce 1996; *O twórczości Edmunda Niziurskiego*, red. M. Kątny i J. Paławski, Kielce 2005.

drukowanej wersji z lat 1951–1989. Uwzględniono również bibliografie podmiotowo-przedmiotowe sporządzone przez Barbarę Marzącką⁵ oraz Jana Jadacha i Annę Łojek⁶. Do analizy wykorzystano tylko opisy bibliograficzne publikacji samoistnych wydawniczo.

Życie i twórczość Edmunda Niziurskiego

Edmund Niziurski urodził się 10 lipca 1925 roku w Kielcach. Naukę w gimnazjum przerwał wybuch II wojny światowej, w czasie której przebywał z rodziną do 1940 roku na Węgrzech, od 1941 roku ukrywał się w majątku leśnym Jeleniec pod Ostrowcem Świętokrzyskim. Naukę kontynuował na tajnych kompletach. Po wojnie studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim. W 1949 roku podjął pracę w redakcji tygodnika „Wieś”, a w 1953 roku wydał zbiór reportaży pt. *W zapadłej wsi*. W połowie lat pięćdziesiątych rozpoczął współpracę z Polskim Radiem, dla którego tworzył słuchowiska. Później zajął się pisaniem sztuk i scenariuszy filmowych, także do adaptacji własnych książek⁷.

Artystyczny debiut Niziurskiego to wiersz *Pielgrzymi*, który w 1944 roku opublikowano na łamach „Biuletynu Informacyjnego” Armii Krajowej. W 1951 roku ukazała się jego pierwsza powieść *Gorące dni*, napisana już w socrealistycznej konwencji⁸. Rozgłos i uznanie przyniosła mu jednak książka dla dzieci pt. *Księga urwisów* (1954), za którą w 1955 roku otrzymał wyróżnienie — Nagrodę Prezesa Rady Ministrów za twórczość artystyczną dla dzieci i młodzieży⁹. Kolejne lata ugruntowały pozycję Niziurskiego jako twórcy literatury dla młodych czytelników. Na rynku wydawniczym pojawiły się znane do dziś powieści: *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* (1959), *Awantura w Nieklaju* (1962), *Sposób na Alcybiadesa* (1964), *Siódme wtajemniczenie* (1969), *Naprzód, Wspaniali!* (1971), *Osobliwe przypadki Cymeona Maksymalnego* (1975, od 1995 wyd. pt. *Niesamowite przypadki Cymeona Maksymalnego*), *Adelo, zrozum mnie!* (1977), *Awantury kosmiczne* (1978, od 1994 wyd. pt. *Klejnoty śmierci, czyli tajemnica Awaramisów*), *Szkolny lud Okulla i ja* (1982), *Nieziemskie przypadki Bubla i Spółki* (1987) i *Strzała Bernarda* (1989, od

⁵ Zob. B. Marzącka, *Niziurski Edmund*, [w:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny*, oprac. zespół pod red. J. Czachowskiej i A. Szałagan, t. 6: N–P, Warszawa 1999, s. 65–69; t. 10: Ż i uzupełnienia do tomów 1–9, Warszawa 2007, s. 634–635.

⁶ Zob. J. Jadach, A. Łojek, *Edmund Niziurski: bibliografia podmiotowo-przedmiotowa*, [w:] *O twórczości...*, s. 177–218.

⁷ Zob. profil Edmunda Niziurskiego w „Internetowej bazie filmu polskiego”, <http://www.filmipolski.pl/fp/index.php?osoba=116553> (dostęp: 1.09.2014).

⁸ Zagadnienie socjalizmu realistycznego w twórczości Niziurskiego omawia J. Paclawski, *Początki pisarstwa Edmunda Niziurskiego a realizm socjalistyczny*, [w:] *O twórczości...*, s. 13–22.

⁹ Zob. M. Gęborska, *Laureaci nagród państwowych za twórczość literacką dla dzieci i młodzieży w PRL-u*, [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży (1945–1989)*, t. 3, red. K. Heska-Kwaśniewicz i K. Tałuć, Katowice 2013, s. 197–198.

1996 wyd. pt. *Tajemnica Dzikiego Uroczyska*). Jego twórczość była też stale obecna na łamach czasopism dziecięco-młodzieżowych (m.in. „Płomyk”, „Płomyczek”, „Świat Młodych”, „Poznaj Świat”). Opowiadania zaprezentowane w ten sposób trafiły później do zbiorów: *Lizus* (1956), *Nikodem, czyli tajemnica gabinetu* (1964), *Jutro klasówka* (1966), *Opowiadania* (1973), *Sekret panny Kimberley* (1998) i *Lalu Koncewicz, broda i miłość — i inne opowiadania* (2001).

Po zmianach społeczno-ustrojowych przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych nazwisko pisarza w dalszym ciągu było obecne w obiegu czytelnicznym. Już w 1992 roku można było przeczytać powieść *Żaba, pozbieraj się! czyli siedem obłądnych dni Tomka Ż.*, *Przygody Bąbla i Syfona* (1993), *Bąbel i Syfon na tropie* (1994), *Pięć melonów na rękę* (1996) oraz *Nowe przygody Marka Piegusa: (również niewiarygodne)* (1997). Ostatnią książką Niziurskiego była wydana w 1999 roku *Największa przygoda Bąbla i Syfona*.

Warto też zauważyć, że choć pisarz ten funkcjonuje w potocznej świadomości jako twórca literatury dla dzieci i młodzieży, to w jego dorobku odnaleźć można także utwory pisane z myślą o dojrzałym czytelniku. W 1956 roku ukazał się zbiór opowiadań pt. *Śmierć Lawrence’a*, a później powieści: *Przystań Eskulapa* (1958), *Pięć manekinów* (1959), *Wyraj* (1964), *Salon wytrzeźwień* (1964)¹⁰, *Eminencje i ballabancje* (1975) i *A potem niech biją dzwony* (1976). Nie przetrwały one jednak próby czasu i mało kto dziś o nich pamięta, choć swego czasu były nawet nagradzane. Tylko *Przystań Eskulapa*, *Pięć manekinów* oraz *Salon wytrzeźwień* doczekały się ponownego wydania w XXI wieku.

Niziurski był laureatem wielu (różnej wartości) nagród i odznaczeń. Istotnym wyróżnieniem z pewnością było przyznanie mu w 1975 roku na wniosek młodych czytelników Orderu Uśmiechu oraz wpisanie powieści *Sposób na Alcybiadesa* na Listę Honorową im. Hansa Christiana Andersena (1978)¹¹. Uehonorowaniem osiągnięć Edmunda Niziurskiego w dziedzinie literatury dla dzieci i młodzieży było przyznanie mu w 2002 roku przez Stowarzyszenie Przyjaciół Książki z Polskiej Sekcji IBBY nagrody za całokształt twórczości. Edmund Niziurski zmarł 9 października 2013 roku w Warszawie w wieku 88 lat.

* * *

Edmund Niziurski bez wątpienia należy do czołówki współczesnych pisarzy dla dzieci i młodzieży. Udało mu się wykreować charakterystyczny styl pisania, który wyróżniał go nawet w okresie, gdy w polskiej literaturze obowiązywał socrealizm. *Księga urwisów* (napisana na zamówienie Naszej Księgarni) była wręcz „pierwszą jaskółką zwiastującą przełom w traktowaniu problematyki społecznej

¹⁰ Zob. J. Detka, „Salon wytrzeźwień” Edmunda Niziurskiego — powieść o „upadłym” lekarzu i „niepełnym” mieście, [w:] Edmund Niziurski..., s. 130–145.

¹¹ O Nagrodzie i Liście Honorowej im. Hansa Christiana Andersena, <http://www.ibby.org/index.php?id=270> (dostęp: 1.09.2014).

nie tylko w prozie dla młodzieży¹². Programowy dydaktyzm, schematyczność i uproszczenia psychologiczne nie wpływały na jej popularność czytelniczną. *Księga urwisów*, choć niepozbawiona zdezaktualizowanych dziś treści społeczno-politycznych (młodzi bohaterowie trafiają na ślad dywersantów), zwróciła na siebie uwagę brakiem schematyzmu konstrukcyjnego, postaci-wzorów mówiących utartymi formułkami¹³. Z pewnością jest typowym produktem swoich czasów, ale nie uległa zapomnieniu i do dziś jest chętnie czytana oraz wydawana. Być może dlatego, że jej bohaterowie to „nareszcie prawdziwe dzieci, przekorne, pełne pomysłów, humoru i temperamentu”¹⁴, a nie jednowymiarowe, pozbawione charakterów figury. Wyjście poza schemat socrealistycznej powieści dla młodego czytelnika sprawiło, że *Księga urwisów* wzbudziła jednak i negatywne komentarze, np. w dyskusji zorganizowanej w Związku Literatów Polskich „zarzucano jej, że postępowanie wychowawców zostało tu poddane zbyt ostrej krytyce [...], że książka może zachęcić do poszukiwania niewybrednych przygód, że autor posługuje się żargonem uczniowskim dalekim od języka literackiego”¹⁵. Ale to właśnie ten ówczesnie ganiony żargon uczniowski, w połączeniu z dowcipem słownym i ogromnymi pokładami komizmu, stał się charakterystyczną cechą pisarstwa Niziurskiego i sprawił, że *Księga urwisów* może być ciągle z przyjemnością czytana.

W dziełach Niziurskiego od samego początku widać inspirację literaturą dwudziestolecia międzywojennego, kiedy to rozwinęła się powieść sensacyjna dla młodzieży i popularnością cieszyły się „powieści tajemnic”. Stanisław Frycie zauważył, że Niziurski „tradycję tę twórczo przetwarza, modyfikuje i wyzyskuje dla potrzeb własnego warsztatu literackiego”¹⁶. Połączył on konwencję literatury kryminalnej i przygodowej z „humorystycznym dystansem wobec przedstawianej rzeczywistości”¹⁷, realizującym się w komizmie słownym i sytuacyjnym, ocierającym się niemal o groteskę. Tematyka książek Niziurskiego często dotyczyła szkolnych problemów młodych ludzi, ale ich konstrukcja fabularna oparta była na konwencji prozy sensacyjno-detektywistycznej¹⁸. Była to jednak struktura specyficzna, bo choć pisarz korzystał z chwytów typowych dla kryminału, to w jego historiach brak było „trupów i rewolwerów, brak autentycznej grozy”¹⁹, za to pojawiało się mnóstwo humoru, groteskowych i karykaturalnych scen, ocierających się niekiedy niemal o poetykę snu. Książki Niziurskiego zdają się raczej

¹² K. Kuliczkowska, *W kolektynie młodzieży (Edmund Niziurski)*, [w:] *eadem*, *W szklanej kuli. Szkice o literaturze dla dzieci i młodzieży*, Warszawa 1970, s. 176.

¹³ Zob. J.Z. Białek, *Twórczość Edmunda Niziurskiego na tle literatury powojennej dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Edmund Niziurski...*, s. 18–20.

¹⁴ K. Kuliczkowska, *op. cit.*, s. 176.

¹⁵ *Ibidem*, s. 177.

¹⁶ S. Frycie, *op. cit.*, s. 89.

¹⁷ *Ibidem*, s. 90.

¹⁸ Por. I. Mityk, *Struktura detektywistyczna w wybranych powieściach Edmunda Niziurskiego*, [w:] *O twórczości...*, s. 105–119.

¹⁹ S. Frycie, *op. cit.*, s. 88.

pastiszami czy parodiami gatunku, a nie ich typowymi reprezentantami. Taka jest powieść *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* (1959), która w 1970 roku została nagrodzona „Orlim Piórem”, przyznawanym przez czytelników „Płomyka”, ale i późniejsza *Awantura w Nieklaju* (1962).

Dzięki poruszonym problemom społeczno-obyczajowym twórczość Niziurskiego chętnie zestawia się z takimi współczesnymi mu pisarzami, jak Hanna Ożogowska, Irena Jurgielewiczowa czy Adam Bahdaj, którzy przy tym uważani są za najlepszych w polskiej literaturze młodzieżowej. Potwierdza to analiza statystyczna zawarta w „Ruchu Wydawniczym w Liczbach”: w latach 1944–2012 książki Niziurskiego wydano 198 razy²⁰, Bahdaja — 187, Jurgielewiczowej — 110, a Ożogowskiej — 136.

Edycje dzieł Edmunda Niziurskiego

W swojej prawie pięćdziesięcioletniej karierze literackiej Edmund Niziurski opublikował 26 powieści, jeden zbiór reportaży i osiem zbiorów opowiadań. Dodatkowo osiem opowiadań ukazało się w formie samoistnej wydawniczo, dwa zostały współwydane, a jedno wydano razem z powieścią. Łącznie w latach 1951–2013 dzieła te miały 251 wydań.

Twórczość Niziurskiego dla dorosłych to zaledwie 10 tytułów, które miały łącznie 20 wydań i stanowią ok. 8% jego całego dorobku. Nie dziwi więc fakt, że w obiegu czytelniczym twórca ten jest znany tylko jako autor dziecięco-młodzieżowy, skoro utwory przeznaczone dla tej grupy odbiorców miały aż 231 wydań.

Najczęściej wznawianym tytułem Niziurskiego jest powieść *Sposób na Alcybiadesa*, którą opublikowano 33 razy. Z pewnością duży wpływ miał na to fakt, że utwór ten od 1975 roku do dziś znajduje się w wykazie lektur dla szkoły podstawowej²¹. Dotychczas najwięcej razy opublikowała go Nasza Księgarnia, bo aż 12. Edycje z lat 1964, 1966, 1969 i 1971 ukazały się w serii Klub Siedmiu Przygód. Kolejne wydania pojawiły się w latach: 1982 (seria Lista Honorowa Hansa Christiana Andersena²²), 1985 (seria Kolekcja Jubileuszowa), 1986, 1988 i 1989. W latach dziewięćdziesiątych pojawiły się trzy wydania w serii Lektura Szkolna: Klasa 6 (1992, 1994, 1995).

Siedem wydań tej powieści opublikował Czytelnik, kolejno w latach: 1972, 1974, 1977, 1980, 1985, 1987 i 1989. Wersje z 1977 i 1980 roku ukazały się w serii Biblioteka Młodych.

²⁰ „Ruch Wydawniczy w Liczbach” 2012, R. 58, <http://www.bn.org.pl/download/document/1377611929.pdf> (dostęp: 7.09.2014). Tabl. 40. Tytuły i nakłady dzieł niektórych pisarzy polskich.

²¹ Zob. A. Franaszek, *Od Bieruta do Herlinga-Grudzińskiego: wykaz lektur szkolnych w Polsce w latach 1946-1999*, Warszawa 2006, hasło: *Niziurski, Edmund*, s. 161.

²² Powieść trafiła na tę listę w 1978 roku.

W 1990 roku Wydawnictwo Poznańskie wydało tę książkę z podtytułem — *Sposób na Alcybiadesa: współczesna powieść dla młodzieży*. Następnie, w 1996 roku, nakładem poznańskiego wydawnictwa P-RiS ukazało się wydanie w serii „Lektury Szkolne: posłowie, kalendarium życia autora, tematy do samodzielnego opracowania”. W tym samym roku książkę opublikowało wydawnictwo Świat Książki. Kolejne dwa to zasługa Literatury z Łodzi (1998, 2000). Wykorzystano w nich prace Bohdana Butenki. Zielona Sowa (Kraków) opublikowała ten tytuł w 2001 i 2003 roku. W 2003 roku jedno wydanie pojawiło się w ramach serii Lubię Książki: Kanon Książek dla Dzieci i Młodzieży w opracowaniu graficznym Butenki. Trzecie wydanie z 2003 roku opublikowała Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje²³, która jest też wydawcą kolejnych pięciu edycji z lat: 2006, 2008, 2010, 2011 i 2013.

Od pierwszego wydania *Sposobu na Alcybiadesa* w 1964 roku średnio co dwa lata ukazuje się wznowienie powieści.

Drugie miejsce na liście najczęściej publikowanych dzieł Niziurskiego zajmuje *Księga urwisów* z 21 wydaniami. W 1956 roku tytuł ten był lekturą w szkole podstawowej i zasadniczej zawodowej, a później, do 1971 roku z przerwami, już tylko w szkole podstawowej²⁴. Zapewniło to powieści, podobnie jak w przypadku *Sposobu na Alcybiadesa*, czytelników.

Do 1988 roku *Księga Urwisów* miała 13 wydań Naszej Księgarni. Ukazały się one kolejno w latach: 1954, 1955 (seria Biblioteka Płomyka), 1956, 1958, 1960, 1962, 1964, 1965, 1966 (w serii Klub Siedmiu Przygód), 1969, 1978, 1983, 1988 (w serii Kolekcja Jubileuszowa).

W 1972 roku *Księga urwisów* ukazała się nakładem wydawnictwa Śląsk (Katowice) w związku z obchodami Międzynarodowego Roku Książki 1972. Kolejne wydanie z tej oficyny pojawiło się w 1976 roku.

Firma Siedmioróg (Wrocław) wydała powieść w roku 1991 w dwóch tomach, ale pierwszy z nich zatytułowała *Pierwsza księga urwisów*, a drugi — *Druga księga urwisów*. W 1997 roku *Księgę urwisów* opublikowała Agencja „WK” z Wrocławia. Kolejne wydania pochodzą z firm: Philip Wilson z Warszawy (1999), Zielona Sowa (2001) i Firmy Księgarskiej Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (2006).

Trzecie miejsce, z 18 wydaniami, zajmuje powieść *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa*, która ukazała się w 1959 roku nakładem Naszej Księgarni. To i dwa kolejne wydania zilustrował Bohdan Butenko (1965, 1967). Do następnej

²³ Pozycje bibliograficzne sygnowane: Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Warszawa), Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki), Firma Księgarska Olesiejuk (Warszawa), Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Ożarów Mazowiecki), FK Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki), Firma Księgarska Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki) zostały potraktowane jako pochodzące od jednego wydawcy, ponieważ firma kilkakrotnie zmieniała nazwę i siedzibę. Zob. Ł. Gołębiowski, P. Waszczyk, *Rynek książki w Polsce 2013: wydawnictwa*, Warszawa 2013, s. 295–298.

²⁴ Zob. A. Franaszek, *op. cit.*, s. 161.

edycji w roku 1973 wykorzystano rysunki Jerzego Flisaka. Ostatnie wydanie w tej firmie ukazało się w 1995 roku. Prace Flisaka wykorzystano też Wydawnictwo Poznańskie w swoich dwóch wydaniach z 1974 oraz 1977 roku

W latach osiemdziesiątych powieść miała łącznie dwa wydania: pierwsze w 1985 roku w Krajowej Agencji Wydawniczej (Warszawa), a drugie w warszawskim wydawnictwie Alfa (1989).

Pierwsze wydanie *Niewiarygodnych przygód Marka Piegusa* w latach dziewięćdziesiątych firmowało wydawnictwo Siedmioróg (1993). W roku 1994 pojawiło się drugie wydanie z tej oficyny. Kolejne wydania powieści wyszły z firm: Świat Książki (1996, z ilustracjami B. Butenki), Literatura (wydania z 1997 i 2000 roku, także z pracami Butenki), Zielona Sowa (2002), Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (2006, 2011, 2012). Niziurski napisał później kontynuację powieści pt. *Nowe przygody Marka Piegusa: (również niewiarygodne)*, która może świadczyć o popularności tego tytułu wśród czytelników²⁵.

Pośród najczęściej wznawianych pozycji warto też odnotować powieści: *Awantura w Niekłaju* z 13 wydaniami, *Naprzód, Wspaniali!* i *Siódme wtajemniczenie*, które miały po 11 wydań oraz *Adelo, zrozum mnie!* i zbiór opowiadań *Jutro klasówka* z 10 edycjami.

Na przeciwnym biegunie są utwory, które były wydane tylko raz — powieść *Wyraj* oraz zbiór reportaży *W zapadłej wsi*. *Wyraj* opublikowano w roku 1964 — Niziurski otrzymał za powieść pierwszą nagrodę w konkursie wydawniczym Ministerstwa Obrony Narodowej ogłoszonym z okazji dwudziestolecia Ludowego Wojska Polskiego. Natomiast zbiór reportaży pt. *W zapadłej wsi* ukazał się w wydawnictwie Książka i Wiedza w 1953 roku. Utwory te nie przetrwały jednak próby czasu.

Do grupy najrzadziej wydawanych tytułów należą także opowiadania: *Lalu Koncewicz — broda i miłość* (1959, Nasza Księgarnia), *Lizus* (1966, Nasza Księgarnia), *Równy chłopak i Rezus* (1969, Nasza Księgarnia), *Ta zdradziecka Julita Wynos* (1978, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza), *Spisek słabych* (1998, U Poety z Kielc) oraz *Biała Noga i chłopak z Targówka / Wyspa Strachowica* (1999, Literatura). Trzeba jednak pamiętać, że nie wypadły one z obiegu czytelniczego, gdyż były przedrukowywane w różnych zbiorach opowiadań. Wyjątkiem jest tylko *Trzech pancernych i pół*, które poza publikacją w Wydawnictwie Harcerskim (1970) nie ukazało się nigdzie więcej, mimo że Niziurski otrzymał za nie w 1969 roku nagrodę w konkursie Wydawnictwa Harcerskiego oraz Głównej Kwatery ZHP.

²⁵ Pierwodruk: „Gazeta Wyborcza” wyd. w Krakowie 1993, nr 256–305; 1994 nr 62–93; 1995 nr 3–132; pierwsze samoistne wydanie ukazało się w 1997 roku nakładem Literatury z ilustracjami B. Butenki. Zostały one wykorzystane także w następnym wydaniu w Literaturze w 2001 roku. Kolejne dwa pojawiły się na rynku dzięki Zielonej Sowie — w 2002 i 2005 roku. Drugie z nich opracowała graficznie Jolanta Szczurek. W sumie pojawiły się cztery wydania *Nowych przygód Marka Piegusa*.

Z rynku wydawniczego zniknęły też takie tytuły, jak: *A potem niech biją dzwony* (1976 i 1978, Wydawnictwa Radia i Telewizji²⁶), *Gorące dni*²⁷ (1951 i 1952, Państwowy Instytut Wydawniczy), *Eminencje i ballabancje*²⁸ (1975 i 1977, Książka i Wiedza), *Pięć manekinów* (1959, Wydawnictwo MON; 2010, LTW z Łomianek), *Śmierć Lawrence'a* (1956 i 1964, Wydawnictwo MON) i *Przystań Eskulapa* (1958 i 1962, Wydawnictwo MON; 2010, LTW, współwydana z opowiadaniem pt. *Szantaż w wodociągach*²⁹, które dotychczas nie miało samoistnej edycji. Wszystkie wymienione książki to dzieła przeznaczone dla dorosłego czytelnika.

Kariera pisarska Niziurskiego rozpoczyna się w latach pięćdziesiątych i rozwija nieprzerwanie do śmierci autora. Warto też zauważyć jej zintensyfikowanie w okresie wolnego rynku, po 1990 roku (zob. tab. 1).

Tabela 1. Liczba tytułów i wydań dzieł Edmunda Niziurskiego w dziesięcioleciach

Lata	Liczba tytułów	Liczba wydań ogółem
1951–1959	10	16
1960–1969	16	26
1970–1979	20	39
1980–1989	12	28
1990–1999	24	67
2000–2009	23	63
2010–2013	9	12

Źródło: opracowanie własne.

W latach pięćdziesiątych pojawiło się 10 tytułów, które łącznie miały 16 wydań. Ukazały się one głównie w Naszej Księgarni (10). Książki Niziurskiego w omawianym okresie wydały: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Książka i Wiedza oraz Państwowy Instytut Wydawniczy (6 wydań łącznie). Najczęściej publikowaną książką w latach pięćdziesiątych była *Księga urwisów*, która szybko trafiła do zestawu lektur szkolnych.

W kolejnym dziesięcioleciu ogólna liczba wydań wzrosła do 26. Oprócz pięciu wznovionych tytułów, 11 to pozycje nowe. Ponownie najwięcej wydała Nasza

²⁶ Powieść ta była adaptacją literacką słuchowiska radiowego, nagrodzonego w konkursie w 1974 roku.

²⁷ Jak pisze Paclawski, „*Gorące dni* nie stały się bestsellerem początkowych lat pięćdziesiątych, ale też nie ustępowały pod względem jakości licznym realizacjom zasad realizmu socjalistycznego”, J. Paclawski, *Początki...*, s. 19. Fragmenty powieści funkcjonowały też jako lektura w szkole podstawowej dzięki podręcznikowi Janiny Dembowskiej, Haliny Rudnickiej i Teofila Wojeńskiego pt. *Na drodze przemian: czytanki dla kl. 7*. Zob. A. Franaszek, *op. cit.*, s. 161.

²⁸ W 1974 roku *Eminencje i ballabancje* Niziurskiego uhonorowano nagrodą w konkursie wydawnictwa Książka i Wiedza oraz Zarządu Głównego Związku Literatów Polskich za powieść poświęconą polskiej tematyce współczesnej, w 1976 roku nagrodziła ją również Centralna Rada Związków Zawodowych.

²⁹ Pierwodruk: „Panorama” (dod.) 1957, nr 37–40.

Księgarnia (17). Cztery utwory dla dorosłych ukazały się nakładem Wydawnictwa Ministerstwa Obrony Narodowej i Czytelnika. Pozostałe wydały: Śląsk, Wydawnictwo Łódzkie i Biuro Wydawnicze „Ruch”. W dalszym ciągu *Księga urwisów* pozostała najczęściej wznawianym tytułem (w latach sześćdziesiątych — sześć razy).

W latach siedemdziesiątych 20 tytułów (w tym 10 nowych) uzyskało już 39 wydań, a główni wydawcy to: Nasza Księgarnia (4 wydania), Śląsk (9 wydań), Czytelnik (6 wydań) oraz 10 innych firm (po 1 pozycji). Ponadto w tym okresie na rynku wydawniczym pojawiło się aż 7 wydań tytułów dla dorosłego odbiorcy (nakładem Czytelnika, Książki i Wiedzy oraz Wydawnictw Radia i Telewizji). Do tych utworów wydawcy ponownie sięgną dopiero w XXI wieku.

Jako najczęściej publikowane powieści w tym dziesięcioleciu wyróżniły się dwa utwory z czterema wydaniami — *Sposób na Alcybiadesa* (który stał się lekturą szkolną) oraz *Naprzód, Wspaniali!*

W latach osiemdziesiątych liczba wydań dzieł Niziurskiego spadła z 39 do 28, przy czym na 12 tytułów tylko 3 były nowe. Palma pierwszeństwa ponownie wróciła do Naszej Księgarni — oficyna ta opublikowała 11 wydań. Zaraz za nią plasuje się Śląsk z 9 i Czytelnik z 4 wydaniami. Pojedyncze tytuły ukazały się dzięki firmom: „Alfa”, „Iskry”, Krajowa Agencja Wydawnicza oraz Młodzieżowa Agencja Wydawnicza. Najczęściej publikowanym tytułem był *Sposób na Alcybiadesa* (9 wydań).

W latach dziewięćdziesiątych, wraz z początkiem wolnego rynku, liczba wydań wzrosła ponad dwukrotnie: z 28 do 67, przy czym ukazały się aż 24 różne tytuły (w tym 9 nowych pozycji). W nowych warunkach społeczno-politycznych największym wydawcą książek Niziurskiego stało się nowe wydawnictwo — Literatura, którego nakładem opublikowano w tym okresie aż 37 wydań. Nasza Księgarnia, wcześniej dominująca, opublikowała tylko 6 wydań, niewiele więcej niż kolejni debiutanci — Siedmioróg i Philip Wilson z 5 wydaniami. Pozostałe edycje (po 2 lub 1 wydaniu) wyszły z firm: Wydawnictwo Lubelskie, Wydawnictwo Poznańskie, Pojezierze, Prószyński i S-ka, Akapit, Akapit Press, Świat Książki, P-RiS, U Poety, Agencja „WK” i Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.

Najczęściej wznawianym tytułem ponownie był *Sposób na Alcybiadesa* (7 wydań).

Liczba wydań w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku nieznacznie się zmniejszyła — z 67 do 63. Na 23 ogłoszone tytuły tylko jeden to nowość — *Lalu Koncewicz, broda i miłość*, tom opowiadań uprzednio już publikowanych, z dodatkowym tekstem, który wcześniej można było przeczytać tylko w czasopiśmie. Najwięcej wydań w tym okresie pochodzi z Zielonej Sowy — aż 26 i to głównie w latach 2000–2003. Dominująca w latach dziewięćdziesiątych Literatura, opublikowała teraz tylko 14 wydań w ciągu dwóch lat (2000–2001). Natomiast w drugiej połowie tego dziesięciolecia za wydawanie prac Niziurskiego odpowiadało praktycznie tylko Wydawnictwo Olesiejuk (18). Drobnym wkładem w powiększenie dorobku wydawniczego twórczości tego pisarza miały też wydawnictwa: Philip

Wilson (1), Akapit Press (2), Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza (1) oraz Stapis, które sięgnęło w 2001 roku po dawno niewznawianą powieść dla dorosłych pt. *Salon wytrzeźwień*.

Kolejny raz *Sposób na Alcybiadesa* był najczęściej wydawanym tytułem w tym dziesięcioleciu. Ukazał się 7 razy.

Od 2010 do 2013 roku było 12 wydań 9 tytułów. Wydawnictwo Olesiejuk w dalszym ciągu odgrywało rolę głównego wydawcy prac Niziurskiego, ale pojawiły się też dwa wydania z oficyny LTW, która ponownie wprowadziła do obiegu czytelniczego kryminały Niziurskiego dla dorosłych (*Pięć manekinów* i współwydane *Przystań Eskulapa*; *Szantaż w wodociągach*). *Sposób na Alcybiadesa* miał już kolejne trzy wznowienia, *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa i Żaba, pozbieraj się! czyli siedem obłądnych dni Tomka Ż.* — po dwa, a *Jutro klasówka, Pięć melonów na rękę* i *Siódme wtajemniczenie* — po jednym.

Popularność Edmunda Niziurskiego w Polsce jest ugruntowana. Jego książki są stale wznawiane i znajdują nowych czytelników, na co niewątpliwie wpływa fakt, że jego powieści pojawiają się w wykazach lektur szkolnych. Warto też zwrócić uwagę na udział znanych grafików (Bohdan Butenko, Jerzy Flisak) ilustrujących jego książki.

Przekłady dzieł Edmunda Niziurskiego

Spośród bogatego dorobku literackiego Edmunda Niziurskiego przełożono i opublikowano na 12 języków obcych 14 tytułów, w tym: 10 powieści, 3 zbiory opowiadań oraz 1 sztukę teatralną; 10 utworów przeznaczonych było dla dzieci i młodzieży, a 4 — dla dojrzałego czytelnika. Dzieła te miały łącznie 42 wydania (zob. tab. 2).

Tabela 2. Przekłady dzieł Edmunda Niziurskiego na poszczególne języki

Język	Liczba tytułów	Liczba wydań
Czeski	7	9
Łotewski	4	5
Niemiecki	4	5
Słowacki	4	4
Ukraiński	4	4
Rosyjski	3	4
Litewski	3	3
Gruziński	2	3
Bułgarski	1	1
Chiński	1	1
Estoński	1	2
Węgierski	1	1

Źródło: opracowanie własne.

W zestawieniu Bogumiły Staniów³⁰, dotyczącym najczęściej wydawanych poza granicami Polski pisarzy dla dzieci i młodzieży (w latach 1945–1989), Niziurski plasuje się na dwunastym miejscu z 34 wydaniem. Dla porównania trzy pierwsze pozycje zajmują: Janusz Korczak (134 wydania), Henryk Sienkiewicz (99) i Julian Tuwim (68). Niziurskiego wyprzedzają też: Adam Bahdaj (54), Irena Jurgielewiczowa (60) oraz Hanna Ożogowska (38).

Na liście pisarzy, których dzieła zostały przełożone na największą liczbę języków obcych, Niziurski zajmuje dziewiątą pozycję, którą współdzieli z Janiną Broniewską i Sat-Okhem (Stanisław Supłatowicz). Według wyliczeń Staniów³¹ utwory tych autorów zostały przetłumaczone na 12 języków. Na szczycie zestawienia znajduje się ponownie twórczość Korczaka, którą przełożono aż na 37 języków. Kolejną pozycję, z 19 językami tłumaczeń, zajmują Jan Brzechwa i Wojciech Żukrowski. Niziurskiego ponownie wyprzedzają: Bahdaj (18), Jurgielewiczowa (17) oraz Ożogowska (16).

Najwięcej dzieł Edmunda Niziurskiego przełożono na język czeski, bo aż 7 tytułów, które w latach 1957–1974 miały łącznie 9 wydań w trzech wydawnictwach. Najwcześniej, w 1957 roku, pojawiło się tłumaczenie powieści *Księga urwisów*. Ukazały się też powieści: *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* (dwukrotnie, w roku 1965 i 1969), *Przystań Eskulapa* (także dwa wydania, z 1960 i 1963 roku) oraz *Siódme wtajemniczenie* (z 1972). W 1974 roku ukazała się czeska wersja powieści *Sposób na Alcybiadesa*. Natomiast z książek dla dorosłego czytelnika w 1960 roku wydano zbiór opowiadań pt. *Śmierć Lawrence’a*, a w 1965 — powieść *Wyraj*. Jednakże współczesny czeski czytelnik raczej nie zna twórczości Niziurskiego, ponieważ nie wznawiano jego utworów od 40 lat.

Na język łotewski przełożono i opublikowano powieści: *Księga urwisów* (1960), *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* (1977, 2009), *Sposób na Alcybiadesa* (1972) oraz sztukę teatralną pt. *Niespodziewani goście* (1977)³².

W latach 1968–1984 ukazały się cztery tytuły w języku niemieckim, które miały łącznie pięć wydań: *Sposób na Alcybiadesa* (1968, 1971), wybór opowiadań pod niemieckim tytułem *Alarm auf dem Dachboden*³³. W 1972 roku nakładem berlińskiego „Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik” ukazał się utwór dla dorosłego czytelnika pt. *Wyraj*, a w 1984 roku — *Osobliwe przypadki*

³⁰ B. Staniów, *Z uśmiechem przez wszystkie granice: recepcja wydawnicza przekładów polskiej książki dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1989*, Wrocław 2006. Tabela 7. Najpopularniejsi autorzy przekładanych dzieł (10 i więcej wydań), s. 107–108.

³¹ *Ibidem*. Tabela 12. Autorzy, których dzieła przełożono na największą liczbę języków (10 i więcej języków), s. 113.

³² Sztuka *Niespodziewani goście* nie była w Polsce ogłaszana drukiem, nawet na łamach czasopism literacko-teatralnych. Miała premierę w 1977 roku w Teatrze Młodego Widza w reżyserii G. Koczerzyńskiego.

³³ Zbiór *Alarm auf dem Dachboden* zawiera teksty: *Alarm na poddaszu* (*Alarm auf dem Dachboden*); *Nikodem, czyli tajemnica gabinetu* (*Nikodem oder Das Geheimnis des Kabinetts*); *Spisek słabych* (*Die List der Schwachen*).

Cymeona Maksymalnego opublikowane w polskiej oficynie Krajowa Agencja Wydawnicza. Od 30 lat nie pojawiły się żadne wznowienia i tłumaczenia utworów Niziurskiego w języku niemieckim.

W latach 1957–1983 ukazały się cztery tytuły w języku słowackim: *Księga urwisów* (1957), *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* (1971), *Klub włóczyków* (1983) oraz wybór opowiadań opublikowany pod słowackim tytułem *Poplach v podstreši* (1981). Wszystkie tytuły opublikowane w języku słowackim były przeznaczone dla dzieci i młodzieży, ale nie miały one wznowień od 30 lat.

W latach 1958–1963 ukazały się cztery wydania w języku ukraińskim: zbiór opowiadań pt. *Lizus* (1958), powieść kryminalna *Przystań Eskulapa* (1960), *Księga urwisów* (1959) oraz *Awantura w Nieklaju* (1963). Od niemal pół wieku nie wznowiano tych książek na Ukrainie.

W latach 1957–1992 wydano trzy powieści w języku rosyjskim: *Księga urwisów* (1957), *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* (1962, 1992), *Sposób na Alcybiadesa* (1967). Od 1992 roku nie było wznowień utworów Niziurskiego w Rosji.

Kolejnym językiem, z przełożonymi trzema tytułami Niziurskiego, jest litewski. W 1957 roku ukazała się *Księga urwisów*, rok później — zbiór opowiadań pt. *Lizus*, w 2000 roku powieść *Pięć melonów na rękę*.

W języku gruzińskim opublikowano dwie powieści Niziurskiego: *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* (1966, 1987) i *Sposób na Alcybiadesa* (1973).

W 1957 roku *Księga urwisów* została przełożona na język chiński. W języku estońskim wydano *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* (1963, 2001). Utwór ten został wydany także w języku węgierskim w 1999 roku, natomiast w języku bułgarskim opublikowano powieść pt. *Sposób na Alcybiadesa* (1976).

Najczęściej przekładanym tytułem była *Księga urwisów*, wydana w Polsce w 1954 roku. Powieść ta została przetłumaczona na siedem języków: chiński, czeski, litewski, łotewski, rosyjski, słowacki i ukraiński. W samym 1957 roku doczekała się tłumaczenia aż na pięć języków, ale po 1960 roku nie była więcej przekładana³⁴.

Na sześć języków przełożono powieść *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa*, przy czym miała ona aż jedenaście wydań i tym samym była najczęściej publikowaną pozycją Niziurskiego za granicą. Po dwie edycje ukazały się w językach: czeskim, estońskim, gruzińskim, łotewskim i rosyjskim. Tylko raz opublikowano ją w tłumaczeniu na węgierski.

Także *Sposób na Alcybiadesa* doczekał się tłumaczeń na sześć języków i siedmiu wydań. W języku niemieckim opublikowano ją dwukrotnie. Pozostałe języki przekładów to: bułgarski, czeski, gruziński, łotewski i rosyjski³⁵.

³⁴ W zestawieniu utworów dla dzieci i młodzieży, które przełożono na największą liczbę języków, *Księga urwisów* plasuje się na dziesiątym miejscu równocześnie z *O człowieku, który się kulom kłaniał* Janiny Broniewskiej i z *Człowiekiem, o którego upomniało się morze* Aliny i Czesława Jacka Centkiewiczów. Zob. B. Staniów, *op. cit.*, *Aneks 1. Dzieła, które przełożono na największą liczbę języków (3 i więcej)*, s. 292.

³⁵ Powieści te w zestawieniu Staniów zajmują jedenastą pozycję, współdzieloną z: *Ci z dziesiątego tysiąca* oraz *Wielka, większa i największa* Jerzego Broszkiewicza, *Dom pod kasztanami*

Kolejne cztery tytuły zostały przełożone na dwa języki: *Przystań Eskulapa* ukazała się dwukrotnie w języku czeskim i raz w ukraińskim, powieść *Wyraj* doczekała się tłumaczenia na czeski i niemiecki, zbiór opowiadań pt. *Lizus* — tłumaczenia na litewski i ukraiński oraz wybory opowiadań w języku niemieckim i słowackim.

Pozostałych siedem tytułów miało po jednym wydaniu tłumaczonym na jeden język. Należą do nich: *Siódme wtajemniczenie* i *Śmierć Lawrence'a* w języku czeskim, *Pięć melonów na rękę* w litewskim, *Niespodziewani goście* w łotewskim, *Osobliwe przypadki Cymeona Maksymalnego* w niemieckim, *Klub włóczykiów* w słowackim i *Awantura w Nieklaju* — w języku ukraińskim.

Tabela 3. Przekłady poszczególnych dzieł Edmunda Niziurskiego

Tytuł	Liczba przekładów	Liczba wydań
<i>Księga urwisów</i>	7	7
<i>Niewiarygodne przygody Marka Piegusa</i>	6	11
<i>Sposób na Alcybiadesa</i>	6	7
<i>Lizus</i>	2	2
<i>Opowiadania</i>	2	2
<i>Przystań Eskulapa</i>	2	3
<i>Wyraj</i>	2	2
<i>Awantura w Nieklaju</i>	1	1
<i>Klub włóczykiów</i>	1	1
<i>Niespodziewani goście</i>	1	1
<i>Osobliwe przypadki Cymeona Maksymalnego</i>	1	1
<i>Pięć melonów na rękę</i>	1	1
<i>Siódme wtajemniczenie</i>	1	1
<i>Śmierć Lawrence'a</i>	1	1

Źródło: opracowanie własne.

Najwcześniejszym przełożonym na języki obce tytułem była powieść *Księga urwisów*. Już w 1957 roku, trzy lata po pierwszym polskim wydaniu, doczekała się przekładu na pięć języków; kolejne jej tłumaczenie pojawiło się w 1959 roku. Oprócz tego w roku 1958 przełożono na dwa języki zbiór opowiadań pt. *Lizus* (pol. wyd. w 1956). Ogólnie pod koniec lat pięćdziesiątych za granicą ukazały się dwa tytuły Niziurskiego, które miały łącznie osiem wydań. Niewątpliwie był to duży sukces niedawno debiutującego pisarza.

W latach sześćdziesiątych liczba tłumaczonych tytułów wzrosła z dwóch do siedmiu, przy czym tylko *Księga urwisów* została ponownie wydana w 1960 roku (w języku łotewskim). W tym okresie największą popularnością cieszyła się powieść *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa*, którą przetłumaczono

Heleny Bechlerowej, *Tumbo z Przylądka Dobrej Nadziei* A. i C.J. Centkiewiczów i *Wyspa Robinsona* Arkadego Fiedlera. Zob. *ibidem*, s. 292–993.

na cztery języki, a wydano pięć razy, w tym dwa po czesku (1965 i 1969). Najwcześniejszą trafiła ona do czytelnika rosyjskojęzycznego, bo w 1962 roku.

Podobnie było z powieścią *Sposób na Alcybiadesa*. Na język rosyjski przetłumaczono ją najpierw, bo w 1967 roku (pol. wyd. w 1964 r.). W latach sześćdziesiątych przełożono ją jeszcze na język niemiecki (1968). Dwa wydania miała wtedy też powieść *Przystań Eskulapa*, ale oba w języku czeskim (1960 i 1963); na ten język przełożono też dwa inne tytuły dla dorosłego odbiorcy: *Śmierć Lawrence'a* (1960) i *Wyraj* (1965).

Warto jeszcze wspomnieć, że w tym okresie wydano też powieść dla młodzieży — *Awantura w Nieklaju* (1963 roku) w języku ukraińskim, rok po polskiej premierze.

Lata siedemdziesiąte przyniosły niewielki spadek tłumaczonych tytułów — z siedmiu na sześć. Wśród nich pojawiły się trzy nowości: sztuka teatralna *Niespodziewani goście* (1977 roku w języku łotewskim), powieść *Siódme wtajemniczenie* (w języku czeskim, 1972) oraz wybór opowiadań w języku niemieckim (1976). Najwięcej tłumaczeń w tym dziesięcioleciu miała powieść *Sposób na Alcybiadesa* — wydano ją w pięciu językach. Tytuł dominujący w poprzednim okresie — *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* — miał teraz tylko dwa przekłady. Poza tym na niemieckojęzyczny rynek trafiła też powieść *Wyraj* (1972).

W ciągu następnych dziesięciu lat liczba przetłumaczonych tytułów spadła o kolejne dwa. Wśród nich trzy to „nowości”: na język słowacki przetłumaczono wybór opowiadań (1981) i powieść *Klub włóczyków* (1983), a w języku niemieckim ukazały się *Osobliwe przypadki Cymeona Maksymalnego* (1984). W 1987 roku pojawiło się drugie wydanie powieści *Niesamowite przypadki Marka Piegusa* w języku gruzińskim.

W latach dziewięćdziesiątych ukazały się tylko dwie edycje *Niesamowitych przypadków Marka Piegusa* — jedno wznowienie w języku rosyjskim (1992) i po raz pierwszy po węgiersku (1999).

W XXI wieku tylko dwa tytuły Niziurskiego ukazały się za granicą. Kolejny raz wznowiono *Niesamowite przygody Marka Piegusa* w językach estońskim (2001) i łotewskim (2009), a w 2000 roku w języku litewskim opublikowano powieść *Pięć melonów na rękę*.

Tabela 4. Liczba przekładów i liczba wydań za granicą dzieł Edmunda Niziurskiego

Lata	Liczba wydanych tytułów	Liczba wydań ogółem
1957–1959	2	8
1960–1969	7	14
1970–1979	6	11
1980–1989	4	4
1990–1999	1	2
2000–2009	2	3

Źródło: opracowanie własne.

Twórczość Niziurskiego najczęściej przekładana była w latach 1957–1979. Ukazały się w tym okresie aż 33 wydania w 11 językach, głównie krajów socjalistycznych i związanych z ZSRR. Wśród tłumaczonych tytułów dominowały teksty dla dzieci i młodzieży, ale pojawiły się cztery przeznaczone dla dorosłego czytelnika. Od 1990 roku zainteresowanie twórczością Niziurskiego jest niewielkie. Jedynie powieść *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* wzbudza niejakie zainteresowanie. Można więc z całą pewnością stwierdzić, że powieści Niziurskiego nie cieszą się poza Polską zbyt wielką popularnością.

Zakończenie

Teza o stałej popularności dzieł Edmunda Niziurskiego ma swoje odbicie w konkretnych danych. W latach 1951–2013 były wydawane 251 razy w 32 oficynach.

Do 1990 roku książki Niziurskiego wydano łącznie 109 razy. Autor miał swój charakterystyczny sposób pisania, który zjednywał mu czytelników, ale tylko w przypadku opowieści dla dzieci i młodzieży. Żadna książka przeznaczona z założenia „dla dorosłych” nie zapisała się w powszechnej świadomości i Niziurski był traktowany wtedy, tak jak i dziś, wyłącznie jako twórca dziecięco-młodzieżowy. Potwierdza to fakt, że do końca lat osiemdziesiątych najwięcej wydań opublikowała „Nasza Księgarnia” (42), zajmująca się tylko literaturą dziecięcą i młodzieżową. Natomiast najczęściej wznawianymi tytułami były *Sposób na Alcybiadesa* (33 wydania) i *Księga urwisów* (21 wydań), które dość szybko trafiły do kanonu lektur szkolnych.

Pojawiło się też wiele adaptacji dzieł Niziurskiego, które nierzadko powstawały przy współpracy samego pisarza. Zrealizowano liczne słuchowiska radiowe, filmy, widowiska telewizyjne. Niewątpliwie to też przyczyniło się do wzrostu znajomości jego dzieł.

Niziurski do końca życia pozostał aktywnym pisarzem. Po zmianie ustroju społeczno-politycznego, w nowych warunkach ekonomicznych, na rynku wydawniczym pojawiło się 10 nowych tytułów, które łącznie ze wznowieniami wcześniejszych dzieł uzyskały 142 wydania — o 33 więcej niż w okresie PRL.

W dalszym ciągu najczęściej wznawianym tytułem jest *Sposób na Alcybiadesa*. W 1998 roku pojawiła się nawet jej kolejna adaptacja filmowa pt. *Spona*. Ukazują się też wydania typu audiobook niektórych powieści.

Biorąc pod uwagę specyfikę wolnego rynku po 1990 roku, można przyjąć, że wydawcy nie byłoby zainteresowani publikowaniem dzieł pisarza, który nie cieszyłby się popularnością czytelników, natomiast w bardzo krótkim czasie, zarówno Literatura, Zielona Sowa, jak i Wydawnictwo Olesiejuk wprowadziły do sprzedaży wznowienia niemal wszystkich tytułów autora. Można więc uznać, że popularność Niziurskiego nie maleje i ciągle istnieje zapotrzebowanie na jego książki.

Inaczej jest ze znajomością dzieł Niziurskiego za granicą. W latach 1957–2009, czyli w ciągu 52 lat przełożono na 12 języków 14 tytułów, które wydano łącznie 42 razy. Najwięcej wydań ukazało się w języku czeskim, ale nie były wznawiane już od 40 lat. Podobnie jest z przekładami na języki: niemiecki, ukraiński czy słowacki. Nie można więc powiedzieć, że Niziurski jest pisarzem znanym poza Polską. Najwięcej wydań ukazało się do 1979 roku, bo 33. Najchętniej tłumaczonym tytułem była *Księga urwisów*. W XXI wieku tylko dwa tytuły wydano za granicą (Litwa, Łotwa, Estonia).

Nie ulega wątpliwości, że Niziurski jest autorem bardzo popularnym i lubianym w Polsce, ale niemal nieznanym za granicą.

Aneks. Wydania utworów Edmunda Niziurskiego

Tytuł	Liczba wydań ogółem	Wydawnictwo	Liczba wydań w wydawnictwie
<i>A potem niech biją dzwony</i>	2	Wydawnictwa Radia i Telewizji (Warszawa)	2
<i>Adelo, zrozum mnie!</i>	10	Młodzieżowa Agencja Wydawnicza (Warszawa)	3
		Pojezierze (Olsztyn)	1
		86 Press / Literatura (Łódź)	3
		Philip Wilson (Warszawa)	1
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	1
<i>Awantura w Nieklaju</i>	13	Nasza Księgarnia (Warszawa)	4
		Wydawnictwo Łódzkie (Łódź)	1
		Śląsk (Katowice)	3
		Akapit Press (Łódź)	1
		Philip Wilson (Warszawa)	1
		Literatura (Łódź)	1
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Ożarów Mazowiecki)	1
<i>Awantury kosmiczne, następne wyd. pt. Klejnoty śmierci, czyli tajemnica Awaramisów</i>	8	Śląsk (Katowice)	2
		86 Press / Literatura (Łódź)	2
		Philip Wilson (Warszawa)	1
		Zielona Sowa (Kraków)	2
		Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	1
<i>Bąbel i Syfon na tropie</i>	5	86 Press/ Literatura (Łódź)	4
		Zielona Sowa (Kraków)	1

<i>Biała Noga i chłopak z Targówka; Wyspa Strachowica</i>	1	Literatura (Łódź)	1
<i>Dzwonnik od świętego Floriana</i>	3	Nasza Księgarnia (Warszawa)	3
<i>Eminencje i ballabancje</i>	2	Książka i Wiedza (Warszawa)	2
<i>Falszywy trop</i>	2	Biuro Wydawnicze „Ruch” (Warszawa)	1
		Literatura (Łódź)	1
<i>Gorące dni</i>	2	Państwowy Instytut Wydawniczy (Warszawa)	2
<i>Gwiazda Barnarda, następne wyd. pt. Tajemnica dzielnego uroczyska</i>	5	Iskry (Warszawa)	1
		Literatura (Łódź)	2
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Ożarów Mazowiecki)	1
<i>Jutro klasówka</i>	10	Śląsk (Katowice)	4
		86 Press / Literatura (Łódź)	3
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza (Warszawa)	1
		Firma Księgarska Jacek Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	1
<i>Klub włóczykijów</i>	9	Śląsk (Katowice)	4
		Siedmioróg (Wrocław)	1
		86 Press (Łódź)	2
		Philip Wilson (Warszawa)	1
		Zielona Sowa (Kraków)	1
<i>Księga urwisów</i>	21	Nasza Księgarnia (Warszawa)	13
		Śląsk (Katowice)	2
		Siedmioróg (Wrocław)	1
		Agencja „WK” (Wrocław)	1
		Philip Wilson (Warszawa)	1
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Warszawa) / Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	2
<i>Lalu Koncewicz, broda i miłość [zbiór opowiadań — dop. G.K.]</i>	2	Zielona Sowa (Kraków)	1
		Akapit Press (Łódź)	1
<i>Lalu Koncewicz — broda i miłość [opowiadanie — dop. G.K.]</i>	1	Nasza Księgarnia (Warszawa)	1
<i>Lizus [zbiór opowiadań — dop. G.K.]</i>	3	Nasza Księgarnia (Warszawa)	3
<i>Lizus [opowiadanie — dop. G.K.]</i>	1	Nasza Księgarnia (Warszawa)	1

<i>Największa przygoda Bąbla i Syfona</i>	4	Literatura (Łódź)	2
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Ożarów Mazowiecki)	1
<i>Naprzód, Wspaniali!</i>	11	Wydawnictwo Harcerskie „Horyzonty” (Warszawa)	2
		Młodzieżowa Agencja Wydawnicza (Warszawa)	2
		86 Press / Literatura (Łódź)	4
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Akapit Press (Łódź)	1
		Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Warszawa)	1
<i>Niewiarygodne przygody Marka Piegusa</i>	18	Nasza Księgarnia (Warszawa)	5
		Wydawnictwo Poznańskie (Poznań)	2
		Krajowa Agencja Wydawnicza (Warszawa)	1
		Alfa (Warszawa)	1
		Siedmioróg (Wrocław)	2
		Świat Książki (Warszawa)	1
		Literatura (Łódź)	2
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Warszawa) / Firma Księgarska Olesiejuk (Warszawa) / Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	3
<i>Nieziemskie przypadki Bąbla i Spółki, następne wyd. pt. Tajemniczy nieznanjomy z ZOO</i>	6	Śląsk (Katowice)	1
		Pojezierze (Olsztyn)	1
		Literatura (Łódź)	2
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	1
<i>Nikodem, czyli tajemnica gabinetu</i>	2	Nasza Księgarnia (Warszawa)	2
<i>Nowe przygody Marka Piegusa (również niewiarygodne)</i>	4	Literatura (Łódź)	2
		Zielona Sowa (Kraków)	2
<i>Opowiadania, następne wyd. pt. Trzynasty występ opowiadania</i>	2	Wydawnictwo Harcerskie „Horyzonty” (Warszawa)	2
<i>Osobliwe przypadki Cymeona Maksymalnego, następne wyd. pt. Niesamowite przypadki Cymeona Maksymalnego</i>	8	Krajowa Agencja Wydawnicza (Warszawa)	2
		Wydawnictwo Lubelskie (Lublin)	1
		Literatura (Łódź)	3
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	1

<i>Pięć manekinów</i>	2	Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej (Warszawa)	1
		LTW (Łomianki)	1
<i>Pięć melonów na rękę</i>	5	Literatura (Łódź)	3
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Firma Księgarska Jacek Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	1
<i>Przygody Bąbla i Syfona</i>	7	86 Press / Literatura (Łódź)	5
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Warszawa)	1
<i>Przystań Eskulapa</i>	2	Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej (Warszawa)	2
<i>Przystań Eskulapa; Szantaż w wodociągach</i>	1	LTW (Łomianki)	1
<i>Równy chłopak i Rezus</i>	1	Nasza Księgarnia (Warszawa)	1
<i>Salon wytrzeźwień</i>	5	Czytelnik (Warszawa)	4
		Stapis (Katowice)	1
<i>Sekret panny Kimberley</i>	3	Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza (Warszawa)	1
		Literatura (Łódź)	1
		Zielona Sowa (Kraków)	1
<i>Siódme wtajemniczenie</i>	11	Śląsk (Katowice)	4
		Siedmioróg (Wrocław)	1
		Literatura (Łódź)	2
		Philip Wilson (Warszawa)	1
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Ożarów Mazowiecki)	2
<i>Spisek słabych</i>	1	U Poety (Kielce)	1
<i>Sposób na Alcybiadesa</i>	33	Nasza Księgarnia (Warszawa)	12
		Czytelnik (Warszawa)	7
		Wydawnictwo Poznańskie (Poznań)	1
		P-RiS (Poznań)	1
		Świat Książki (Warszawa)	1
		Literatura (Łódź)	2
		Zielona Sowa (Kraków)	3
		Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje (Warszawa) / Firma Księgarska Jacek Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki) / Firma Księgarska Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki) / FK Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	6

<i>Szkolny lud Okulla i ja</i>	8	Nasza Księgarnia (Warszawa)	4
		Akapit (Katowice)	1
		Literatura (Łódź)	1
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Wydawnictwo Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	1
<i>Śmierć Lawrence'a</i>	2	Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej (Warszawa)	2
<i>Ta zdradziecka Julita Wy-nos</i>	1	Młodzieżowa Agencja Wydawnicza (Warszawa)	1
<i>Trzech pancernych i pół</i>	1	Wydawnictwo Harcerskie „Horyzonty” (Warszawa)	1
<i>W zapadłej wsi</i>	1	Książka i Wiedza (Warszawa)	1
<i>Wielka heca</i>	2	Biurowydawnicze „Ruch” (Warszawa)	2
<i>Wyraj</i>	1	Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej (Warszawa)	1
<i>Żaba, pozbieraj się! czyli Siedem obłądnych dni Tomka Ż.</i>	9	Prószyński i S-ka (Warszawa)	1
		86 Press / Literatura (Łódź)	3
		Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza (Warszawa)	1
		Zielona Sowa (Kraków)	1
		Firma Księgarska Jacek Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki) / Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk (Ożarów Mazowiecki)	3

Źródło: opracowanie własne.

Bibliografia

Źródła

Internetowa baza filmu polskiego, <http://www.film Polski.pl/fp/index.php?osoba=116553>, hasło: *Edmund Niziurski*.

Katalog centralny NUKAT, http://www.nukat.edu.pl/cgi-bin/gw_2012_2/chameleon?skin=reader&lang=pl.

Katalog główny Książnicy Podlaskiej, <http://katalog.ksiaznicapodlaska.pl/>.

Państwowy Instytut Wydawniczy 1946–1996: katalog, wstęp A. Ostrowski, Warszawa 1966.

Polska bibliografia literacka, <http://pbl.ibl.poznan.pl/>.

Polska bibliografia literacka, Wrocław, lata: 1951–1989.

Przekłady literatury polskiej (1971–), <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=29>.

„Przewodnik Bibliograficzny”, Warszawa, lata 1951–1992.

„Przewodnik bibliograficzny”, <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=23>.

„Ruch Wydawniczy w Liczbach” 2012, R. 58, <http://www.bn.org.pl/download/document/1377611929.pdf>.

Opracowania

- Edmund Niziurski: *materiały z sesji w 70. rocznicę urodzin*, red. nauk. J. Paławski, M. Kątny, Kielce 1996.
- Franaszek A., *Od Bieruta do Herlinga-Grudzińskiego: wykaz lektur szkolnych w Polsce w latach 1946–1999*, Warszawa 2006, hasło: Niziurski, Edmund.
- Frycie S., *Pisarstwo Edmunda Niziurskiego*, „Polonistyka” 1987, nr 2, s. 83–92.
- Gęborska M., *Laureaci nagród państwowych za twórczość literacką dla dzieci i młodzieży w PRL-u*, [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży (1945–1989)*, t. 3, red. K. Heska-Kwaśniewicz i K. Tałuc, Katowice 2013, s. 190–215.
- Głowacki J., *Nazewnictwo literackie w utworach Edmunda Niziurskiego*, Gdańsk 1999.
- Gołębiewski L., Frołow K., Waszczyk P., *Rynek książki w Polsce 2010: wydawnictwa*, Warszawa 2010.
- Gołębiewski L., Frołow K., Waszczyk P., *Rynek książki w Polsce 2011: wydawnictwa*, Warszawa 2011.
- Gołębiewski L., Waszczyk P., *Rynek książki w Polsce 2013: wydawnictwa*, Warszawa 2013.
- Kątny M., „*Sposób na Alcybiadesa*” Edmunda Niziurskiego, Kielce 1995; wyd. 2. zm., Kielce 2001.
- Kuliczowska K., *W kolektynie młodzieży (Edmund Niziurski)*, [w:] *eadem, W szklanej kuli. Szkice o literaturze dla dzieci i młodzieży*, Warszawa 1970, s. 176–180.
- O twórczości Edmunda Niziurskiego*, red. M. Kątny i J. Paławski, Kielce 2005.
- Polak C., *Kanon książek dla dzieci i młodzieży — wyniki*, <http://wyborcza.pl/1,75475,1330796.html>, ostatnia aktualizacja 13.03.2003.
- Staniów B., *Z uśmiechem przez wszystkie granice: recepcja wydawnicza przekładów polskiej książki dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1989*, Wrocław 2006.
- Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny*, t. 6 i 10, oprac. zespół pod red. J. Czachowskiej i A. Szałagan, Warszawa 1999–2007.

The publishing history of Edmund Niziurski's oeuvre

Summary

In the article the author examines the interest of publishers and readers in the work of Edmund Niziurski in Poland and other countries. The article is based on a bibliographic-statistical analysis of the publication of the various books in 1951–2013. The analysis draws on bibliographic sources (including the current national bibliography, “Polska Bibliografia Literacka” [Polish Literary Biography]), revealing that Niziurski's books have been published in Poland 251 times, but only 33 times abroad (in 12 languages: Bulgarian, Czech, Slovak, Russian, Ukrainian, Lithuanian, Latvian, Estonian, Georgian, German, Hungarian and Chinese). However, for many years they have very rarely been reissued. The most popular books, still kept being reissued in Poland, are the following novels: *Sposób na Alcybiadesa* [How to Get Alcibiades] (33 editions), *Księga urwisów* [The Book of Little Rascals] (21 editions) and *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa* [The Extraordinary Adventures of Marek Piegus] (18 editions). The least popular among Niziurski's works are those written for adults in the 1950s (the novel *Wyraj*, stories, collection of reportage). Niziurski's books have been published in Poland by 32 publishing houses. The article is followed by an annex with a list of all of the author's works, total number of editions and number of editions by the various publishing houses.